

פרנס השנה

ברכת ידידות והוקרה,
לידידנו היקר

הרה"ח

ר' רפאל אהרן קנאפפלער שיחי'

על אשר נשאו לבו בתשואות חן
לנדבת הגליון

לע"נ אביו

הרה"ח ר' צבי בהרה"ח ר' אברהם יהודה

תעמוד זכות הרבים
לו ולכל משפחתו ויתברכו
בכל מיילי דמיטב

ברכת ידידות והוקרה
לידידנו היקר נדיב לב
הרה"ח ר' טוביה ליבערמאן
שליט"א

מאנסי

על אשר נדבו לבו להוצאות
הגליון

תעמוד זכות הרבים לו ולכל
משפחתו ויתברכו בכל מיילי
דמיטב

ברכת ידידות והוקרה
לידידנו היקר נדיב לב

הבה"ח ר'

יצחק רוזן שיחי'

על אשר נדבו לבו להוצאות
הגליון

לזכות חודש אלול

ולרפ"ש משה צבי בן מרים
איסא

תעמוד זכות הרבים לו ולכל
משפחתו ויתברכו בכל מיילי
דמיטב

ברכת ידידות והוקרה
לידידנו היקר נדיב לב

הרה"ח ר' בן ציון פרייא שליט"א

לאנדאן

על אשר נדבו לבו להוצאות
הגליון

לרגל שמחת החלאקה לבנו
דוד צבי שלמה נ"י

תעמוד זכות הרבים לו ולכל
משפחתו ויתברכו בכל מיילי
דמיטב

רעוא דרעוין שיחה א' פרשת עקב תשע"ט

"וְאָנֹכִי עֲמַדְתִּי בְּהָר פְּיָמִים הָרֵאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה"

מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון – האמונה בגודל כח התשובה

ר"ח אלול עלה משה למרום לעורר רחמים ורצון

"וְאָנֹכִי תְּפַלְתִּי לָךְ הוּיָה עֵת רְצוֹן אֱלֹהִים פָּרַב חֶסֶדְךָ עֲנֵנִי בְּאַמַּת יִשְׂרָאֵל" (תהילים סט יד), בני ישראל עומדים בזמן ועת רצון, זמן רעוא דרעוין, כמו שאיתא בזוה"ק (ח"ב פח:) "ביומא דשבתא כד מטא עידן דצלותא דמנחה, רעוא דרעוין אשתכח, ועתיקא קדישא גליא רצון דיליה". הוי זמן שמתגלה ומתעורר שלוש עשרה מידות של רחמים, שגילה הקב"ה למשה רבינו ביום הכיפורים לאחר ששהה שם ארבעים יום מר"ח אלול.

הרי כשעומדים בזמן רעוא דרעוין בשבת קודש מברכים ר"ח אלול, היום שעלה משה למרום לעורר רחמים ורצון, וכמו שאיתא בדברי הטור (או"ח תקפא) שמתחילים בר"ח אלול לעורר רחמים ורצון, בתקיעת שופר וסליחות ותחנונים, כל קהילה בישראל לפי מנהגיה.

משה רבינו עומד לפני הסתלקותו בפרשתן, ומדבר אל בני ישראל ואומר אליהם (דברים יז) **"וְאָנֹכִי עֲמַדְתִּי בְּהָר פְּיָמִים הָרֵאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע הוּיָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא לֹא אָבָה הוּיָה הַשְּׁחִיתְךָ"**, ודרשו חז"ל (ברייתא דסדר עולם פ"ו) **"כימים הראשונים, מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון"**.

אף האחרונים ברצון – מתגלה בזה עוצם כח י"ג מידות של רחמים

האדמו"ר ז' נבג"מ מאריך במאמרי חודש אלול (לקרית ל"ד) לבאר במ"ש שמוכא בהאריז"ל הי"ג מידות של רחמים שאמרה משה רבינו (שמות לד) אל רחום וחנון וגו', ומ"ש הנביא מיכה המורשתי

¹ ליקו"ת (שם) אך מי שחטא ופגם צריך לעשות תשובה להמשיך מלמעלה להשלים החסרון והפגם והיינו כמ"ש ממעמקים קראתיך הוי הוי הוא כללות האצ"י יו"ד חכמה כו' וקראתיך היינו המשכת הוי אחרת מחדש אורות בכלים כי המשכות האורות שכבר נמשכו בכלים נפגמו כנודע וצריך להמשיך אורות מחדש והמשכה זו היא ממעמקים מעשרה עומקים שבעשי"ת עומקא דחשוכא ישת חשך סתרו וזהו השיבנו אליך מקורא דכולא כנודע שמא"ס ב"ה נעשה צמצום ומקום פנוי וחלל ואח"כ נמשך קו וחוט ומקו זה נמשכים כל העגולים ומקיפים כמ"ש בע"ח בשער העגולים ויושר וראשית הקו הזה היינו בחי' מל' דא"ק שם הוא עומקא דכולא ומשם נמשכו י"ג מדות הרחמים וזהו בחי' תשובה במקום שבע"ת עומדין כו' דמשכין ליה בחילא יתיר אליך ממש אך להיות הכח הזה בנפש חילא יתיר כו' הוא ע"י י"ג מדות הרחמים שמר"ח אלול שנאמר עליהם ואנכי עמדתי בהר כו' כימים הראשונים הם ימי קדם כנודע שיש ימי עולם וימי קדם שנות עולם שנים קדמוניות ימי קדם הם מעומקא דחשוכא מל' דא"ק ומשם נמשך להיות מקיפים וע"ז נאמר אני לדודי ועלי תשוקתו דלא כתיב ואלי תשוקתו אלא ועלי כלומר מלמעלה בחי' מקיף.

וזהו הרועה בשושנים תליסר עלין דסחרין לשושנה והן י"ג מדות שאמר מיכה שהן בעתיק והן למעלה מהי"ג שאמר משה כמ"ש במ"א שמשוה המשיך למטה בז"א כמ"ש באדרא (דקל"ח ע"א) והיינו כי היג"מ של משה הן לחיי העוה"ז שהיה צריך משה לכך לפי שהקב"ה אמר למשה ועתה הניחה לי כו' וע"ז נאמר במשה ויקוד ארצה וישתחו שהשתחואה הוא המשכה שהמשיך למטה כו' אבל היג"מ שאמר מיכה הן יג"מ דא"א שהן לחיי הנשמות שהוא חיי אלק ות וכמ"ש בזה"ק שם (דקל"ג ע"ב) אית חסד דלגו ואית חסד דלבר כו' חסד דאקרי חסד עולם כו' דז"א דכתיב אמרתי עולם חסד יבנה.

(פ"ז יח-כ) מי אל כמוך וגו', שיש ב' בחינות י"ג מידות של רחמים, י"ג מדה"ר שהיא בהמשכה למטה בחי' ז"א, וי"ג מדה"ר שהיא מבחי' עתיק, עיי"ש באריכות. ומבואר בדבריו, "מה הראשונים מרצון" שורש י"ג מידות ש"ר הנמשכים מא"א, ושם היה רצון ללא שום הרהור הלב, כמו"כ "אף האחרונים ברצון" שג"כ היה רצון נקי כזה, בהרגשת קרבה כזו בכח התשובה, שהקב"ה מגלה עוצם כח הרצון, שעומד מעל כל מחשבה דיבור ומעשה של ישראל, רצון הפשוט, חלק היחידה שבנפש, שנשאר זך ונקי, אחר החטא כמקודם ממש.

גדולה תשובה שנעשה לו כזכיות

בדרך כלל כשאדם לומד דברי חז"ל (יומא פו:) "גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות", עדיין הדבר מתיישב על לבו, להאמין שאכן מעתה ייחשב עבירה זו שעשה, להיות כשוגג ולא כמזיד. אבל כשרואה חז"ל אומרים (סו) "גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כזכיות", הרי זה אינו מתיישב כלל, האדם אינו חש על כל מה שעשה בשנים האחרונות שנחשבים כמצות, מילא למחוק את העבר ולהתחיל הכל מחדש, בזה האדם מסכים ומשתכנע. אבל להישאר עם העבר, ולהפוך את כל עברו מזדוניות לזכיות, כמה שינסה להאמין בזה, עדיין יודע היטב את מקומו.

גדולה שאינו ראוי לאדם

משל למה הדבר דומה, בעולם הגשמי כשאדם הפשוט זוכה לסכום עתק למאוד, בזמן קצר ומועט. הרי שמתבייש להראות את עושרו לחוץ, כי לא עמל יובל שנים בשביל זה, ולא הקים עשרות מפעלים וכדומה. ואנשים מטבעם מסתכלים בעין רעה ורב חששות על ממונו, כולם בטוחים שעשה משהו לא כהוגן, הממון הרב הזה הגיע אליו שלא בניקיון כפים, ואפי' אם יתוודע שלא הייתה בזה שום תרמית ומרמה, אלא שזכה לזה בירושה או בגורל, עדיין לא יוסיף לו כל הסיפור הזה כבוד רב, כי כולם יראו אותו כאדם שאינו ראוי לממון הזה, ורק מזלו שיחק לו. לא עמל על פרוטה אחת, לכן לא ראוי לו הממון הזה. הוי אומר שהאורות גדולים מאוד מן הכלי, עד כדי שאין האור ממלא את הכלי, אלא מבייש אותו ומאפיל עליו.

נעשה לו כזכיות ממש

כמו כן הבעל תשובה שחטא שנים ארוכות ר"ל, ובסוף עשה תשובה מאהבה, והתהפכו כל זדונותיו לזכיות, הרי כשבא בין האנשים ו'צדיקים אינם יכולים לעמוד במקומו, כי רואים עליו אור גדול, הרי יש לו זכיות רבים למאוד. אבל מכיון שלא ישב שנים רבות בין כותלי בית המדרש, ולא הגיע לזכיות הללו על ידי עשיית מצות בפועל, ומאות שעות של תורה ותפילה. הרי שכמה שיאמין בזה שאכן הקב"ה מחל לו כל העוונות, עדיין ירגיש שלא בנוח להתהדר בזכיות אלו. ואם יגיד לו צדיק אחד שרואה קרן אור פניו זורחות כשמש, יהיה אצלו צורך לתרץ ולהסביר את עצמו, כי נפשו זועקת שאין הוא ראוי לגדולה זו, הרי זה אומר, שקשה מאוד להאמין שזדונות נעשה לו כזכיות - 'כאילו עשה את המצוה', אלא שנחשבים לו כח התשובה לקבל שכר כנגד העונש.

משה רבינו מכניס בישראל כח האמונה ברצון

הרי לזה באו חז"ל ואמרו "מה הראשונים ברצון" - כמו שברור כשמש ומתיישב בלב האדם, שאז בראשונה היה רצון כזה, שהיה פשוט לכל איש מישראל שראויים הם לכבוד יקר וגדולה להיות נקראים בנים חביבים למקום, כמו כן "אף אחרונים מרצון" - שהכניס משה רבינו בלב כל ישראל התיישבות כזו, להאמין בגודל התעוררות כח הרצון בתשובה, לבוא לימי הרחמים והרצון "לעמוד בהר כימים הראשונים", ולהאמין בכח התשובה, 'מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד', להאמין בזה כפשוטו, ולא עניינים ובחינות.

וכן בני ישראל עומדים בשבת מברכים ר"ח אלול, בזמן רעוא דרעוין, ומאמינים בכח הרצון, ומבקשים ומתחננים "ואני תפילתי לך הוי' את רצון", מבקשים להאמין בכח הרצון, להאמין בכח י"ג מידות של רחמים, על זה מבקשים "אלהים ברוב חסדך ענני באמת ישעך", עזור לנו שנאמין כפשוטו בכח התשובה, זדוניות נעשה לזכיות², ולא בהגזמא, אלא במציאות כפשוטו, שיהיה התיישבות אורות בכלים, "מה הראשונים מרצון אף האחרונים מרצון".

² צדקת הצדיק (אות מ) עיקר התשובה הוא עד שיאיר ה' עיניו שיהיו זדונות כזכויות, רצה לומר שיכיר ויבין שכל מה שחטא היה גם כן ברצון השם יתברך, כמו שאמרו ז"ל (ברכות ל"א סוף ע"ב) שלושה פסוקים וכו' ואתה הסבות את לבם (מלכים - א י"ח ל"ז) ואשר הרעותי וגו' (מיכה ד' ו'), וכטעם ידיעה ובחירה שביאר האריז"ל בסוף ספר ארבע מאות שקל כסף, ששניהם אמת כל אחד במקום בפני עצמו במקום הבחירה שם אין מקום לידיעה, ובמקום הידיעה שם באמת אין מקום לבחירה, וכשמשיג לאור זה העצום אז שבו כל זדונותיו בלתי יוצאים מעומק ידיעת השם יתברך והוא ודעתו ורצונו הכל אחד. עיי"ש עוד.

שם (אות קכו) מאן דמזכי לחייביא מועיל גם כן לתקן זה. שהוא נקרא לוקח נפשות וכמו שאמרו ז"ל (בר"ר לט יד) על פסוק (בראשית יב ה) ואת הנפש אשר עשו בחרן שהוא כאילו עשאו ונפש משיב את הנפש [ומעוון דהוצאת זרע לבטלה כשנעשו מזדונות זכויות ואתם נפשות נלקחים לקדושה מוסיף שפע גדול ונמצא דהיה מזכה לחייביא בזה. עיי"ש עוד.

אשגבהו כי ידע שמי – שיחה ב' עקב תשע"ט

'ביום הקהל' בסוד המלכות – וגרר 'קהל' בכלל

ביום הקהל

בפרשת עקב נקראת מתן תורה 'ביום הקהל', כדכתוב (דברים ט') "וַיִּתֵּן ה' אֵלַי אֶת שְׁנֵי לִיחַת וּגּוֹ' וְעַלֵּיהֶם כָּכָל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עִמָּכֶם בְּהַר מִתְּנֶה הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקֹּהֵל". נשאלת השאלה האם זהו סיבה או סימן, בפשטות הוא 'סימן', שמשה רבינו מציין לישראל אימתי ניתן להם עשרת הדברות, 'ביום הקהל'.

הקהילה כסיבה

אבל קשה דלמה ציין מת"ת דוקא מצד הקהילה, ולכן נראה יותר דהקהילה הוא 'סיבה', דאחד מהשמות דמתן תורה הוא 'יום הקהל', דהקהילה של כל כלל ישראל ביחד לקבל עשרות הדברות, לא היה רק דבר צדדי ליתן להם התורה, אלא עצם הקהילה עשה בהם רושם גדול לחקוק בהם את התורה, דנחקק במוחם ונפשם המעמד הפומבי של הקהלת כל ישראל ביחד, כמו שמורגש בחוש הצורה שמתהווה כאשר אנשים רבים מתאספים.

מצות הקהל

וכדי לבאר דבר זה נתבונן קצת במצות 'הקהל' במוצאי שביעית. וז"ל הרמב"ם (חגיגה ג א) "מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסכות בבוא כל ישראל לראות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך וגו'". וגם שם חקרו האחרונים, האם עיקר המצוה שהמלך יקרא התורה, או שגם עצם הקהילה הוא דבר עצמי בהמצוה.

ויכנס בלבם חשקה

וז"ל החינוך (מצוה תרי"ב) "ראוי שיקהלו הכל יחד בזמן אחד מן הזמנים לשמוע דבריה, ולהיות הקול יוצא בתוך כל העם אנשים ונשים וטף לאמר מה הקיבוץ הרב הזה שנתקבצנו יחד כולנו, ותהיה התשובה לשמוע דברי התורה שהיא כל עיקרנו והודנו ותפארתנו, ויבואו מתוך כך לספר בגודל שבחה והוד ערכה ויכניסו הכל בלבם חשקה, ועם החשק בה ילמדו לדעת את השם ויזכו לטובה וישמח ה' במעשיו, וכענין שכתוב בפירוש בזאת המצוה ולמען ילמדו ויראו את ה'". רואים דהקהילה לא היה רק דבר צדדי אלא היה מוסיף להתורה שיתקבל בחשק.

ליתן שכר למביאייהן

ואיתא בגמ' (חגיגה ג א) "הקהל את העם האנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין, כדי ליתן שכר למביאייהן". ומשמע קצת דאין מצוה בעצם ההקהלה אלא כל אחד בא לצורכו הפרטי, אנשים ללמוד, נשים לשמוע, וטף ליתן שכר למביאייהן. אבל קשה דאם ליתן שכר היה לו להתורה לצוות שיביאו עצים ואבנים, שבזה יקבלו עוד יותר שכר לפי טורח המשא³.

שני דינים

וכתבו האחרונים (חבצ"ה עקב פ"ט פ"י) דשני דינים במצות הקהל, קריאת התורה, ועצם ההקהלה עצמה, דבפרשת וילך בדיני הקהל כתוב החיוב לקרות בתורה, ורק אח"כ כתוב 'הקהל את העם', כדכתוב (דברים לא יא) "כְּבוֹא כָּל יִשְׂרָאֵל לְרֵאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם: הִקְהַל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְהַטַּף וְגו', רואים שגם עצם ההקהלה הוא 'סיבה' לעצמו. ושני דינים יש בדבר, קריאת התורה, והקהלת וקיבוץ גוף כל ישראל ביחד.

הדרגות בהקהל

וענין הקהלה הוא, שכל ישראל מכל חלקי ארץ ישראל יהיו ביחד, כעין שרואים בהתחזקות ב'ברית התורה' שנקהלו כל ישראל ביחד, כמו בברית דפרשת נצבים ושאר מקומות בהתחזקות לברית, והגמ' מפרטת בפרטות דרגתו ומקומו של כל אחד בהקהלה זו, אנשים ללמוד, נשים לשמוע, וטף ליתן שכר למביאייהן. אבל באמת עצם ההקהלה לעצמו הוא דבר פשוט שכולם יהיו שם, וכולם שוים בו.

הקהל מעין מת"ת

וידוע העסק הגדול שהיה אז במצות הקהל, ויש ז' ברכות (מוכא ברמב"ם⁴ ובחינוך) חידושים של ברכות, הפלגות כאלו, כגון 'הבוחר בישראל' שהוא בחירת ה' בקהלת ישראל בעצם, ושוב אח"כ בא חלק השני שהוא קריאת התורה, ואכן דלא שייך ישראל בלי התורה, אבל למעשה הם שני חלקים ושני דינים. וידועים הם דברי הרמב"ם דמצות הקהל הוא מעין דמתן תורה, וכשחידשו ישראל הברית בזמן נחמיה ובזמן יאשיהו המלך ועוד, מודגש שם ענין ההקהל, המבטא דכחלק מנתינת התורה לישראל הוא שיהיה באופן של הקהלת כל ישראל ביחד, ולא בדרך כיתות כיתות וכדומה.

³ ע"י בכלי יקר (דברים לא יב) "הקהל את העם האנשים והנשים והטף. אמרו רז"ל (חגיגה ג.) אנשים באו ללמוד נשים לשמוע טף למה באים ליתן שכר למביאייהן. משמע מזה שמדבר בטף שלא הגיעו לחינוך דאלי"כ לא הוצרכו לטעם ליתן שכר כו' וזה דוחק גדול כי זה דומה כאילו צוה שישאו עליהם משא מעצים ואבנים לבית ה' כדי ליתן שכר למביאייהם".

⁴ רמב"ם (חגיגה פ"ג ד) "ומוסיף שבע ברכות ואלו הן רצה ה' אלהינו בעמך ישראל וכו' מודים אנחנו לך וכו' אתה בחרתנו מכל העמים וכו' עד מקדש ישראל והזמנים כדרך שמברכין בתפלה הרי שלש ברכות כמטבען רביעית מתפלל על המקדש שיעמוד וחיותם בה בא"י השוכן בציון חמישית מתפלל על ישראל שתעמוד מלכותם וחיותם בה הבוחר בישראל ששית מתפלל על הכהנים שירצה האל עבודתם וחיותם בה בא"י מקדש הכהנים שביעית מתחנן ומתפלל בה כפי מה שהוא יכול וחיותם בה הושע ה' את עמך ישראל שעמך צריכין להושע בא"י שומע תפלה".

שישים רבוא נשמת ישראל

ועל כל פנים ממצות הקהל רואים שיש מצוה בעצם ההקהלה, יכולים להבין דגם במתן תורה שקראה משה רבינו 'ביום הקהל', אין זה סימן בעלמא, אלא הוא דבר עצמי בנתינת התורה שיהיו כל ישראל ביחד. ודייקא כאן בקיבוץ כל ישראל בערבות מואב למשנה תורה, מתאים מאוד לקרוא מתן תורה 'ביום הקהל', כי בערבות מואב חידוש התורה, וחידוש ג"כ כח הקהילה ביחד. וידוע דדרגא דמתן תורה היא רק בכל ישראל ביחד, שישים רבוא אותיות לתורה בסוד שישים רבוא נשמת ישראל.

קטן שהגיע לחינוך

והנה באמת מה דמקשו בגמ' שם 'טף למה באו', יש בזה ויכוח גדול בראשונים ואחרונים באיזה טף מדובר, די ש אומרים דגם בלא הגיעו לחינוך, דכולם ממש נתקבצו במצות הקהל ממש כמו במתן תורה (רמב"ן דברים לא יב 'כי אין הטף יונקי שדים אבל הם קטני השנה הקרובים להתחנך'). וקצת ראייה לזה דאם 'טף' הכוונה ל'קטן שהגיע לחינוך' מהו הקושיא 'למה באו', כמו שמבינים שאשה באה לשמוע, מובן כמו כן דטף באים לשמוע כחלק מהחינוך.

ובפרט דאכן מתחילה הם רק שומעים אבל על כל פנים בסוף כשיתגדלו, יזכו לקיים מצות תלמוד תורה ולישא וליתן בהדבר, ולמה צריכים לטעם ד'ליתן שכר למביאייהם'. ועל כרחך כמו שמשמע בראשונים שאפילו ילדים קטנים ממש שלא הגיעו לחינוך חייבים להביאם, וגם קטן סומא שגם בעתיד לא יהיה מחויב (להאומרים דסומא פטור מהקהל כמו בראייה), ג"כ יש להביאו דכולם צריכים להיות בזמן הקהילה לכל.

שבע שנים נגד שבע המידות

וסוד הדבר אם נתבונן, למה מצות הקהל לאחר שבע שנים, כי אחר שעברו שבע שנים שהוא נגד השבע מדות, חסד גבורה תפארת וכו', אזי כל שבע שנות השמיטה נכללים כאחד, כמו שידוע דמספר 'שבע' מבטא שלמות וגמר, ולכן ב'מוצאי שביעית' כשנכנסים לשנת השמיני, ומוכנים ליכנס לשבע שנים חדשים, יש המצוה לקבץ ולהקהיל כל ישראל ביחד ולהמשיך מחדש כח מתן תורה, הן חלק התורה, והן הקהלה ביחד בסוד 'יום הקהל'. עמהם את התורה. וכל שבע שנים במועד שנת השמיטה המשיכו מעין דמתן תורה, כח הקהלת כלל ישראל ביחד.

קהל ביושבי ארץ ישראל

וכתוב ב'רוב עם הדרת מלך' וידוע בחסידות דמלוכה הוא דוקא בריבוי עם, דיורד ממדרגתו לדרגת העם, בסוד ז"א שמשפיע למדת המלכות הנפרד ממנו, ולכן היה המצוה שדוקא המלך יקרא התורה באזני כל קהל ישראל, דבכח המלוכה השפיע בכל דרגות בני ישראל, דכולם שוים לקבל מהמלך דוקא. וכתב הרמב"ם (שגגות י"ב) 'שאיין קרוי קהל אלא בני ארץ ישראל', וזהו סוד דין הקהל,

⁵ אבל עיי' בכלי יקר (דברים לא יב) "ולפי פשוטו מדבר בטף שכבר הגיעו לחינוך, כמ"ש למען ישמעו אלו הנשים ולמען ילמדו אלו האנשים ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו זה טף שהגיע לחינוך".

שכל ישראל יקבלו מהמלך צד עצם מציאתם כיושבי ארץ ישראל, בסוד מדת המלכות שמקבל מז"א.

ברוב עם הדרת מלך

ועוד מבואר בחסידות דהמלך כשיוצא להשפיע הוא נצרך לדרגא ד'עם' דוקא, 'אין מלך בלא עם' 'עם' מלשון 'עוממות'. ויש לומר 'עוממות' מבטא 'טף', דמצד דין 'הקהל' אין חילוקי דרגות וכולם רק בגדר טף, בחי' ריבוי עם מלשון עוממת, כי האנשים הלומדים ומבינים אינם יכולים ליקרא בגדר 'ריבוי עם', דאצל כשרונות לא יאות 'ריבוי וכמות', דבמקום שיש 'איכות' הרי חשבון ד'כמות' אינו נכון כלל. ולכן הדין דוקא בהקהל המבטא קיבוץ עצם הקהל כמו שהוא בבחי' טף ועוממת.

במתן תורה נתגלה כמלך

וכל ענינים אלו של מצות הקהל שורשו במתן תורה הנקרא 'ביום הקהל'. דבמתן תורה נתגלה הקב"ה ל'מלך' המצוה לעמו, תואר שלא מצינו ביציאת מצרים ולא בקריעת ים סוף, דאמרו חז"ל שבקריאת ים סוף נתגלה הקב"ה להם כ'בחור' (גבור ואיש מלחמה), הרי שלא היה התגלות של מלוכה, ולכן אמרו על הים רק "ה' ימלך לעולם ועד", המבטא 'ימלך' בעתיד, אבל במתן תורה נתגלה כמלך ממש וצוה להם תרי"ג מצוות, כמלך המחוקק חוקים לעמו.

מהות מלכות

דבזמן הגבוה של מתן תורה ירד ה' לבני ישראל בגדר מלך המולך על 'עם' דוקא, דזהו מהותו של מדת המלכות, כידוע (רמב"ם הל' מלכים) שמושג מלך הוא שיורד לכולם 'כקטן כגדול', כי זהו מלך, כולם שוים נגדו, זהו הבנה של ברב עם הדרת מלך וסוד 'ביום הקהל', דאין חילוק בין גדול וקטן⁶. ומעין מה שהיה פעם אחת בהסטוריה במתן תורה, מעין זה היה בכל מוצאי שביעת, דהמלוכה של הקב"ה שהיה במתן תורה, נתגלה על ידי מלך ממלכי בית דוד בארץ ישראל, בבית המקדש מקום המלכות.

שהמלך שליח ה'

וז"ל הרמב"ם (הגיגה ג') "וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני, אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכוונה גדולה יתרה, ומי שאינו יכול לשמוע מכוין לבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת, ויראה עצמו כאילו עתה נצטוה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי האל". רואים שבמלוכה של השי"ת עסקינן דמלך הוא שליח ה' להשמיע דבריו (ועי' ⁶

באחרונים דבזמן השופטים היה השופט או הכה"ג קורא).

⁶ ואף להלכה נראה שגם הקטנים נכללים בגדר הדין של 'ברוב עם הדרת מלך', וכפי המבואר בגמ' ר"ה (לב ע"ב) שהטעם שתוקעין בשופר בר"ה במוסף ולא בשחרית, מפני דברוב עם הדרת מלך, דבשחרית לא נמצאים כל העם בבית הכנסת, וביאר בקרבן העדה (שם פ"ד הי"ח) שהגדולים בוודאי נמצאים בבית הכנסת כבר משחרית, ומה שמתווסף ברוב עם הדרת מלך במוסף, הוא מפני שאז גם הקטנים באים לבית הכנסת משא"כ בשחרית שאז הקטנים ישנים, ועיין בספר חשוך חמד (בכורות י' ע"א שדן בזה לגבי פדיון הבן כשיש שני בתי כנסת עם אותו מספר של אנשים גדולים, אך באחד מהם יש גם הרבה ילדים קטנים האם עדיף לעשות שם את הפדיון משום דברוב עם הדרת מלך.

גילוי המלוכה

נמצא, ההבנה 'ליתן שכר למביאייהם' אין הכוונה כי הם טרחו להביא הילדים, אלא כולם נשכרים בזה שגם הילדים באים, כי גם האב והאם עצמם נשלמים בהבאת ילדיהם, דגם כל מציאות ה'עם' ביחד נשלם על ידי זה. שכח הזה לקבץ את כולם ממש, מגלה את כח המלוכה של המלך בדרגא אחרת לגמרי, דעל ידי שנשלם מציאות קהל ישראל ביחד עם נקודת המלך באמצע, נעשה גילוי ה'מלך' ביתר שאת ובאיך ערוך.

יראה ועולם המעשה

וראה ד'הקהל' מבטא מלכות המתגלה ביראה, כהזהרת התורה במצות הקהל (דברים לא יב) "הִקְהֵל אֶת הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְגו' וַיִּרְאוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לְעֲשׂוֹתָם.. וּבְנִיחָם.. לְיִרְאַה אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגו'." דהמלכות מתגלה באופן של יראה וחיזונויות, בדרגא נמוכה דטף ועוממת, בבחי' עולם המעשה. ולכן זה נעשה דוקא בבימה גדולה בפומבי ובתרועת חצוצרות וכדומה (עי' ברמב"ם ועוד בחיוב החצוצרות), הכל כדי לגלות כח המלוכה דוקא בדרגא נמוכה (וכעין מתן תורה דניתנה בקולות וברקים דוקא, והוא עצמו ענין הקהלה כנ"ל).

הקהל ועליה

והנה יש דעות דחיוב מצות הקהל הוא כמו במצות עליה לרגל, ודווקא אלה שיש להם קרקע בארץ, כמו שפסק הרמב"ם⁷ דראייה והקהל הולכים ביחד, אבל אחרים סוברים דהדבר שונה לגמרי כרחוק מזרח ממערב, דבראייה המצוה מצד עליה לבית המקדש ואינו מצד ענין מלכות, ולכן שם יש לדון אם טף מחויבים או לא, ושם תלוי הדבר במי שיש קרקע וכדומה. אבל כאן הוא התכלית 'ברב עם הדרת מלך' לגלות את המלכות, הסתכלות שונה לגמרי (עי' הסוגיא בטורי אבן חגיגה ג, ובנודע ביהודה תשובה צב, ובהכתב והקבלה פרשת וילך).

העם אשר ברגליך

והנה ביציאת מצרים אמר פרעה 'מי ומי ההולכים' דלא רצה פרעה שגם הטף יצאו, דאם רוצים לצאת לעבודת ה' די שילכו רק הגדולים. אבל משה אומר לפרעה, טעות בידך, הלא כאן המדובר ממלכותו יתברך, 'ברב עם הדרת מלך', וצריכים שם את כולם בדוקא⁸. וגם פרעה עצמו הודה לו אח"כ כמו שאמר "צא אתה וכל העם אשר ברגליך", דפרעה הודה לו שלהמליך את ה' יתברך צריכים דוקא דרגא ד'עם', וכמו כן דרגא דטף הנקראים רגלים 'העם אשר ברגליך' (עי' ברש"י כי תבא 'בשלייתה היוצאת מבין רגליה', דהכוונה לילדים הקטנים).

⁷ רמב"ם (חגיגה פ"ג ב) כל הפטור מן הראייה פטור ממצות הקהל חוץ מן הנשים והטף והערל אבל הטמא פטור ממצות הקהל שנאמר בבוא כל ישראל וזה אינו ראוי לביאה והדבר ברור שהטומטום והאנדורוגינוס חייבין שהרי הנשים חייבות:

⁸ וכפי שכתבו ברבינו בחיי ובאבן העזר בפירושו הקצר ביאור הפסוק שאמר משה לפרעה 'בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך כי חג ה' לנו', 'חג ה' היינו יום מתן תורה.

אלקים ומלך

ויש לומר דפרעה לא רצה להכיר את השי"ת בתור 'מלך', דלכל היותר הסתכל על השי"ת כאלקים המנהיג הטבע, ובפרט דפרעה הסתכל על עצמו כ'מלך' ובודאי שלא רצה להכיר במלכות ה', ואמר לו משה אל תסתכל על הקב"ה כ'אלקים', אלא הקב"ה הוא מלך כפשוטו, ממילא מתיישב כ"כ, כשמתגלה מלכותו יתברך מוכרח להיות טף.

הטף משנים הסתכלות כל הענין

ובזה מיושב מה ששואלים רבים, בגמרא חגיגה, למה הוצרך ר' אלעזר בן עזריה לעשות הקדמה, בשלמא אנשים ללמוד, נשים לשמוע, טף למה באו, ישאל מיד 'למה הביאו טף' – אבל לפי המדובר עכשיו, הזכיר את כולם, כי רצה שבתשובה 'ליתן שכר למביאייהם', ישתנה כל ההסתכלות גם על האנשים והנשים, דעל ידי הטף מתגלה שכל הקהל באו בעיקר לגילוי מלכותו יתברך.

סוד הסוכה

ובזה מתיישב מאד למה מצות הקהל היה בחול המועד של חג הסוכות, כי הקהל יש לו שייכות לסוכות, דסוכה הוא סוד 'מקיף' המבטא אור גדול המקיף לכולם ביחד, בסוד הבינה כעיבור במעי אימא, דאימא מקבץ את כל חלקי הולד ביחד, וכשנתקבצו כל ישראל למצות הקהל, היו נמצאים בתוך מקיף גדול הנקרא 'קהל ישראל'. וידוע הסוד דדעת ר' אליעזר דכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחד, דזה מבטא מלכות ה' דוקא בצורה זו שמתקבצים 'כולם כאחד'. ממילא כ"כ מתיישב ביום הקהל דמתן תורה אינו 'סימן' אלא 'סיבה', דבמתן תורה היה השורש לגילוי הקב"ה כמלך.

השכינה שורה בהקהל

ונסיים בדברי המדרש (סדר עולם רבה - פרק טו) "אז יקהל שלמה את זקני ישראל וגו', (שם י"ח) ויקהלו אל המלך שלמה כל איש ישראל מלמד שאין השכינה שורה אלא בהקהל וכן הוא אומר (ויקרא ט') וירא כל העם וירונו וגו' ואמר (שם) ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' ובמתן תורה הוא אומר (שמות י"ט) כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם על הר סיני. ובבית העולמים הוא אומר (ד"ה ב' ד') וככלות שלמה להתפלל והאש ירדה וגו' וכל בני ישראל רואים ברדת וגו' ועל אותה שעה הוא אומר (שה"ט ג') צאינה וראינה בנות ציון וגו' ביום חתונתו...

קהל של שישים רבוא

והגם שענין 'קהל' מצינו גם בקהלות קהלות בתוך כלל ישראל עצמו, כמו דכתיב בפרשת ויקהל לגבי שבת, ואיתא במדרש דבשבת יש לעשות קהלות קהלות ולדרוש לפנייהם, וידוע מה דאיתא במדרש (קהלת רבה א) בשלמה המלך 'שכל דבריו היה בהקהל'. דגדר 'קהל' הוא כגדר 'ציבור', דאינו קיבוץ של יחידים אלא יחידה אחת הנקראת 'ציבור', ובזה יש הרבה דרגות, וכולם שורשם במתן תורה, דהיה שם ציבור וקהל של שישים רבוא נשמת ישראל.

קרבה אל נפשי - שיחה ג' עקב תשע"ט

הסתכלות נכונה בטרדת הפרנסה לעבוד את השי"ת

אפשר לעבוד בגן עדן 'לעבדה ולשמרה' להתייגע על פרנסתו מתוך הבנה שבזה נעשה מרכבה ליחוד קוב"ה ושכנתיה - 'להטיבך באחריתך'.

ואפשר לעבוד בהרגשת התרחקות ועונש 'בזעת אפיך תאכל לחם'.

שניהם באותו העבודה, הכל תלוי בהסתכלות.

למען ענותך ולמען ענותך

תורתנו הקדושה בפרשתן (דברים ח) "וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָךָ הוֹיָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עֲנִתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתָו אִם לֹא: וַיַּעַנְךָ וַיַּרְעִבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ כִּי לֹא עַל הַלְחָם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי הוֹיָה יִחְיֶה הָאָדָם". להלן כתיב "וַיִּדְעַתָּ עִם לִבְךָ כִּי פֶּאֶשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ הוֹיָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרָךְ". והכתוב מסיים "הַמֹּאכְלֶךָ מִן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנִתְךָ וְלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ".

וכבר עמדו הראשונים לפרש את הפסוקים, מה היה העינוי והנסיון ברת המן, הלוא נתפרנסו ישראל במדבר ארבעים שנה לחם מן השמים, ועוד הגיע אליהם השגות גדולות, כי הרי אמרו 'לא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן'. עיי' בדבריהם שמבארים באריכות עניין זה⁹.

מסעי ומעשי בני ישראל סביב הפרנסה

והנה מי שמתבונן רואה שמאז ומתמיד סובבו אחד מעיקרי צרותיהן וסבליהן של ישראל בעניין הפרנסה, ולא היה מקום שבו גלו ישראל, או תקופה בו נמצאו, שלא העמיקו על צוואריהן עול טרדת הפרנסה, ותמיד שימש עניין הפרנסה כדבר מרכזי למאוד לאורך כל השתלשלות הדורות ומסעיהן. והנה לנו לראיה, שלא דבר ריק הוא, ולא במקרה התעסקו ישראל תמיד בעניין הפרנסה, ובזה נסובבו עיקר טרחותיהם וסבלותיהם. כי הרי גם במדבר בתחילת לקיחתם לעם, היה עיקר העינוי והנסיון בעניין הפרנסה, אע"פ שלא מצאנו פרנסה טובה קלה ונקיה יותר מזו, להתפרנס יום יום מידי

⁹ רמב"ן (דברים ח ב) טעם למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמר מצותיו אם לא, כי היה נסיון גדול לחם, שלא ידעו עצה לנפשם ויכנסו במדבר הגדול לא מקום לחם, ואין בידם כלום מן המן אבל ירד דבר יום ביומו וחם השמש ונמס, וירעבו אליו מאד וכל זה עשו לשמור מצות השם ללכת כאשר יצוה והשם היה יכול להוליכם בדרך הערים אשר סביבותיהם, אבל הביאם בנסיון הזה כי ממנו יודע שישמרו מצותיו לעולם:

רבנו בחי (שם שם טז) ומה שקרא הכתוב אכילת המן עינוי ואמר למען ענותך בא ללמד שכל מי שאין מזון לפניו לזמן מרובה אלא דבר יום ביומו אותה אכילה עינוי היא לו כיון שאינו רואה המזון לפניו.

המלאה הפתוחה והקדושה. ועל זה הכתוב אומר "המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך, למען ענותך ולמען נסותך להיטבך באחריתך", להטיבך 'באחריתך' דייקא, שזה מבטא עוצם גילוי הטוב שהוא גם לבחינת אחר' שעוד יבוא לבחינת 'פנים'.

לעבדה ולשמרה - עבודת אדמה בגן עדן

אם נתבונן נראה דבר פלא וחידוש למאוד, שתמיד ידענו שהתחיל עניין העבודה והפרנסה כתוצאה מחטא אדה"ר וזו אחד מן הקללות שנתקלה בו 'וקוץ ודרדר תצמיח לך' וכן 'בזעת אפיך תאכל לחם' (בראשית ג יח-ט). אבל באמת אינו כן כי כבר מצאנו מקודם עניין העבודה, עוד כשהיה אדה"ר בגן עדן, וכן כתיב (שם ב טו) "ויקח הוי"ה אלהים את האדם וינחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". ובדרך הפשט פירשו כל הראשונים, שהכוונה היא לעבודת האדמה כפשוטו, שהיה עליו לזרוע נטעים בגן עדן ולהשקותם, ולשמרם מכל חיות בהמות ועופות, (אכן יש בחז"ל שפירשו על דרך מדרש ומשל, 'לעבדה ולשמרה' על קיום התורה והמצוות,

אך כאמור זהו פשוטו)¹⁰.

טרדת הפרנסה - בהדי כבשי דרחמנא

והנה על עניין טרדת הפרנסה של בני ישראל בכל הדורות, על זה נאמר (ישעיה נה ח) "כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי נאם הוי"ה", שנסתרו ונעלמו מעינינו קצות אפס מחשבות דרכיו, ואין אתנו יודע להבין גם לא התנוצצות קלה וקלושה בהנהגת הבורא ית' בזה, וכמו שאפשר קצת לשבר את האוזן במעשה דר' אלעזר בן פדת בתענית (כה.י¹¹), שאמר לו הקב"ה שאם יחריב את עולמו ויברא אותו מחדש, אז 'אולי' יהיה לו פרנסה. מה שאין זה נתפס בשכלנו כלל, אמירה כזו מצד הקב"ה, בגודל תעלומות סתרי הפרנסה.

ואע"פ שאי אפשר להבין שום דבר מהנהגתו ית', ומה לנברא להרהיב בנפשו ולהתיימר להתעסק בחכמת הבורא, אבל עדיין תורתו נתן לנו, ובו מצוות רבות שטעמם מפורש בקרא, וגם

¹⁰ אבן עזרא - וטעם לעבדה להשקות הגן ולשמרה מכל החיות שלא יכנסו שם ויטנפוהו. ויש אומרים כי כן פירשו לעבוד מצותו והמצוה לא תעבד :

רד"ק - והניחהו בה שיעבוד האדמה ההיא בנכוש ובעדור בירקות ובאילנות למאכלו, ולשמרה מחיות ומעופות כפי כחו, ורז"ל (ספרי עקב מא) פירשו זה במשל, לעבדה זה תלמוד, ולשמרה אלו מצות :

רבנו בחיי - לעבדה ולשמרה. על דרך הפשט לפי שכבר מנה ה' יתברך את מאכלו הזרעים והפירות, הניחו עתה בגן עדן שיהיה עובד אדמת הגן ויזרע לו שם כל מיני תבואות ויטע לו שם כל מיני פירות וכו'. ועל דרך המדרש (פרקי רבי אליעזר פרק יב) לעבדה ולשמרה מה עבודה היתה בתוך הגן שאמר לעבדה, שמא תאמר לזמור כרמים ולחרוש ולשדד האדמה או לקצור או לעמר והלא כל האילנות נצמחים מאליהם, שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן והלא נהר מושך ויוצא מעדן שנאמר ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומה לעבדה, אלא לעסוק בדברי תורה ולשמור כל המצוה.

רבי יוסף בכור שור - לעבדה ולשמרה. אותה אדמה שהגן שם, וכל זה מתיקון הגן: חזקוני - לעבדה, להשקותה. ולשמרה, שלא ירמסוה רגלי בהמה וחיה שעדיין לא היו שם להט חרב והכרובים.

¹¹ תענית (כה). רבי אלעזר בן פדת דחיקא ליה מילתא טובא עבד מלתא ולא הוה ליה מידי למטעם שקל ברא דתומא ושדייה בפומיה חלש לביה וניס אזול רבנן לשילוי ביה חזיוהו דקא בכי וחייך ונפק צוציתא דנורא מאפותיה כי אתער אמרו ליה מאי טעמא קבכית וחייכת אמר להו דהוה יתיב עמי הקדוש ברוך הוא ואמרי ליה עד מתי אצטער בהאי עלמא ואמר לי אלעזר בני ניחא לך דאפכיה לעלמא מרישא אפשר דמתילדת בשעתא דמזוני אמרי לקמיה כולי האי ואפשר אמרי ליה דחיי טפי או דחיינא אמר לי דחייית אמרי לקמיה אם כן לא בעינא אמר לי בהאי אגרא דאמרת לא בעינא יהיבנא לך לעלמא דאתי תליסרי נהרוותא דמשחא אפרסמון דכין כפרת ודיגלת דמענגת בהו אמרי לקמיה האי ותו לא אמר לי ולחברך מאי יהיבנא אמרי ליה ואנא מגברא דלית ליה בעינא מחיין באסקוטלא אפותאי ואמר לי אלעזר ברי גירי בד גירי.

החוקים שאין טעמם מפורש, עדיין נתנה כח לחכמי ישראל לפרש כדרכם כל אות וכל תג בתורה, ואין לך מצוה שלא מפורש טעמם על ידי מוני המצות הראשונים (וכידוע פירוש רבי משה הדרשן שהובא ברש"י על מצות זאת חקת התורה מצות פרה אדומה המכונה חק). ועוד ניתנה התורה להידרש על ידי כל אחד ואחד מזרע ישראל, לעטר את התורה בדרכי פשוט רמז דרוש וסוד, לפרש כל פסוק ופסוק כרצונו וחפצו, באמונה חזקה ואינתה בכח תורה שבעל פה, [ובלבד שלא ישנה מן ההלכה, וכידוע דברי האוה"ח הק' (בראשית מו ח) ובעוד כמה מקומות עיי"ש¹²].

רק עניין הפרנסה נשאר מופשט מדעת האדם, שאין הדבר הזה נתפס בשכלו כלל, וכמשל הכלי הנעשה מזכוכית דקה למאוד, עד שלא שייך נגיעת האדם בו, לולא שישבר אותו לחלוטין. כן עניין הפרנסה הדק למאוד, שאי אפשר להיכנס לנסות לעשות חשבון אחד בחשבוננו של עולם, כי מיד יישבר ויתנפץ בפניו כל מה שהחזיק בידו.

ובפרט שלא מצאנו כזאת, שיהיה 'עינוי ונסיון' כלשון הכתוב, שאין נברא בעולם שהשמיט ומנע את עצמו מזה, מיום בריאת העולם ועד היום הזה. וכל מה שירבה האדם בכסף וזהב עדיין לא יהיה לו שום תענוג והנאה מכל זה כידוע לכל, אלא יהיה מלא ביסורים וצער ומכאובים, כי גזירת עבודת הפרנסה היא מחוקי הטבע השייך לכל נברא, גם קודם לחטא אדה"ר, כי 'אדם לעמל יולד' (איוב יד). וכמו שהאריכו הספה"ק בדבר הזה עיי"ש¹³.

'זכה' - מבין שהיא עוזרתו, 'לא זכה' - חושב שהיא כנגדו

ומקודם שנבוא לבאר בס"ד הסתכלות נכונה על עניין הפרנסה, נקדים בהתבוננות קצרה על עניין השלום בית, המבואר בתורה סמוך לעניין הפרנסה, כמה פסוקים אחר שאמר הכתוב "וינחחו בגן עדן לעבדה ולשמרה", כתיב (שם פסוק יח) "ויאמר הוי"ה אלהים לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו", ודרשו חז"ל (יבמות סג.) "מאי דכתיב 'אעשה לו עזר כנגדו', 'זכה' - עוזרתו, 'לא זכה' - כנגדו". וכבר הארכנו כמה וכמה פעמים בביאור דברי חז"ל, שאין הכוונה בשני אנשים שונים,

¹² אור החיים (שם) ולא יקשה בעיניך שיהיה פירושינו היפך דברי רבותינו ז"ל, כי כבר הודעתך כי בפשטי התורה שאין הלכה יוצאה מהם רשות נתונה לתלמיד ותיק לחדש, ועליהם נאמר (שה"ש ה טז) חכו ממתקים וכולו מחמדים, ויש ליישב מה שהקשינו לדבריהם ז"ל והוא דחוק, והפשט כראי מוצק, והדרשה תדרש:

¹³ לקו"מ (בתרא קיט) דיבר עמנו כמה פעמים מעניין יסורי עולם הזה, שכל בני העולם כולם מלאים יסורים, אין גם אחד שיהיה לו עולה"ז. ואפילו העשירים הגדולים ואפילו השרים, אין להם שום עולה"ז כלל, כי כל ימיהם כעס ומכאובות, וכולם מלאים טרדות ודאגות ועצבות ויגון ואנחה תמיד, וכל אחד יש לו יסורים מיוחדים, ואין גם אחד מכל הגבירים והשרים, שיהיה לו הכל כסדר כרצונו תמיד, וכולם כאחד מלאים יסורים ודאגות תמיד, וזה ברור וידוע לכל מי שבקי קצת בהם ובדרכיהם. וכמה פעמים דברנו מזה, והיינו רואים בעינינו כל זאת. ואפילו מי שנדמה עליו, שיש לו העולה"ז בשלימות ויש לו כל התענוגים: עושר ונכסים וכבוד והון רב וארמונים גדולים וכלים נפלאים ותכשיטין וסגולת מלכים וכו', אם יסתכלו בו היטב, הוא גם כן מלא כעס ומכאובות הרבה תמיד בכמה מיני אפנים וענינים, כנראה בחוש, ואין צריך לבאר זאת למי שיש לו מח בקדקדו ומסתכל קצת בהם באמת, וכמו שאמר שלמה המלך ע"ה "גם כל ימיו כעס ומכאובות" וכו', וכתיב: "אדם לעמל יולד קצר ימים ושבע רגז".

וזה כולל כל בני אדם שבעולם מקטן ועד גדול, כי כולם נולדו לעמל ומלאים רוגז ויסורין, ואין שום עצה ותחבולה להינצל מעמל ויגון הזה כי אם לברוח להשי"ת ולעסוק בתורה. וכמו שמובא במדרש (בר"ר פ"ג) "אדם לעמל יולד" אשרי מי שעמלו בתורה, הינו מאחר שכל אדם נולד לעמל, וא"א להימלט מזה בשום אופן, אפילו אם יהיה לו כל חללי דעלמא, בוודאי יהיה לו עמל ויסורין ודאגות הרבה, ע"כ החכם עיניו בראשו שיהפך העמל לעמל של תורה, אשר בשביל זה נולד שיעמל בתורה, ואז אשרי לו, כי נצול מעמל העולם הזה וזוכה לחיי עולם הבא:

ענה ואמר: הנה הכל אומרים, שיש עולם הזה ועולם הבא. והנה עולם הבא אנו מאמינים שיש עולם הבא, אפשר יש גם עולם הזה גם כן באיזה עולם, כי בכאן נראה שהוא הגיהנום, כי כולם מלאים יסורים גדולים תמיד. ואמר: שאין נמצא שום עולם הזה כלל:

אלא ארבעים יום קודם יצירת הוולד כבר הכריזו בת פלוני לפלוני (סוטה ב.), ומטבע הבריאה שיהיה הם שני הפכים, ועל כן בהכרח שתהיה האשה כנגדו. אבל דרך החיים תלוי בהסתכלות האדם, והיינו כן: 'זכה' - אזי 'מבין' האדם שכל מה שהיא כנגדו היא רק לעזר לו, ואין עזרה ותושיה גדולה מזה שהיא עומדת כנגדו. ואם 'לא זכה' - אזי "נראה לו" שאין היא לו לעזר אלא כנגדו, למנוע לחסום ולעכב אותו מכל אשר רוצה.

בצלמנו כדמתנו - היהודי נעשה כלי ראוי להשי"ת

והנה עתה ראה והתבונן נפלאות התורה שרואים השתלשלות העניינים בפרשת בראשית, שמתחלה אמר הקב"ה למלאכים (שם א כו) "ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו", אז ברא את האדם - היהודי שנקרא 'מקבל' כלפי גילוי אור אין סוף (ויש לדייק כלפי גילוי אור"ס, ולא ח"ו כלפי מהותו ועצמותו). וסדר בריאתו הלך בצורה ששאל הקב"ה את המלאכים 'נעשה אדם' בדרך שאלה, והם השיבו בשלילה וקטרגו על האדם שעתיד לחטוא, כמבואר במדרש (בר"ר פ"ח), דהיינו שאמרו המלאכים שאין האדם בצלמו ובדמותו של הקב"ה אלא 'כנגדו' - למרוד בו ולהמרות את פיו. אבל הקב"ה אמר להיפך, שרק האדם אשר יהיה בצלמו ובדמותו, יהיה כביכול כביכול 'עזר' כנגדו כלפי גילוי אור אין סוף, לגלה את כבוד מלכותו ית' בתחתונים. (וראה זה פלא שהמלאכים שקטרגו על האדם, הם עזא ועזאל כמבואר בזוה"ק, והם הנפילים אשר חטאו בבנות אדם, והבן הקשר,

שלא האמינו בשורש יחוד העליון, ובעניין הזה קלקלו).

פרשת עבודת גן עדן סמוך לפרשת זיווג האדם

ולהלן כתיב (פסוק ה) "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר הוי"ה אלהים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה", כי גם קודם החטא לא היה מציאות של גשמים רק על ידי האדם, שיבוא ויבקש על הגשמים כדי לעבוד את האדמה. וכמו שהארכנו קודם 'לעבדו ולשמרה' קודם החטא, ואם תאמר איזה עבודה צריכים בגן עדן אם לא החטא, הרי אין פסולת להוציא, ואין אבנים לסקל, ואין עריצים לזמר וכדומה. אלא, כי כל דרגה כלפי הדרגה הגבוה יותר נקרא פסולת בערכין, [וכשם שמובא בספה"ק מצדיקים שעשו תשובה כל יום על העבודה של היום הקודמת (היהודי הק' ועוד).

וכן איתא לגבי תשובה על תשובה (לקו"מ ו).

ולאחר שהניח הקב"ה את האדם בגן עדן והטיל עליו לעבדה ולשמרה, אז (פסוקים טז-יז) "ויצו הוי"ה אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכל תאכל: ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות". ומיד לאחר מכן כתיב (פסוק יח) "לא טוב היות האדם לבדו", ולכאורה מה עניינו כאן, הרי היה צריך להיות הפסוק הזו סמוך לבריאת האדם, או סמוך לסדר תולדות האדם, מה עניינו בתוך הפסוקים של עבודת הגן עדן. אלא כי זה מחובר לזה, ומיד כשמדבר על הפרנסה ועל הלחם, מדבר על הזיווג שג"כ נקרא לחם (שם לט ו), 'אעשה לו עזר כנגדו', (עזר אותיות זרע, זרענו וכספנו ירבה כחול).

גם בפרנסה יש 'עזר' ויש 'כנגדו'

ועתה הבן סודם של דברים, שכמו בזיווגו של אדם, יש הסתכלות של 'עזר' ויש הסתכלות של 'כנגדו', ובעצם לא השתנה אצלה שום דבר היום מאתמול, ורק אצלך מפני מעשיך, לא זכית

להבין 'עזר', ונראה לך כל הזמן שהיא 'כנגדך'. כמו כן יש בעסק הפרנסה, שעבודת הפרנסה לא השתנה כלל מקודם החטא לאחריה, אלא השתנה הסתכלות האדם עליה, כי מקודם החטא היה האדם בגן עדן ושם עבד על הגן לכל צרכיה, וגם שמר עליו מפני החיות ביום ובלילה, אבל מוחו לא היה מטומטם על ידי חטא, ולא היה נדמה לו בזה שום התרחקות, אלא ראה בזה כולו התקרבות להשי"ת. **אבל** לאחר שלא שמע לקול הוי"ה שהזהיר אותו לבלי לאכול מעץ הדעת טוב ורע, ואכל. הרי אז לא השתנה שום דבר בעבודתו, רק נתעוות דעתו לראות עבודת האדמה כדבר של עצבות ויגון ואנחה, 'וקוץ ודרדר תצמיח לך' שהאדם מצמיח לעצמו בדעתו קוץ ודרדר, לראות עסק הפרנסה כעונש וכהתרחקות. וכמדובר תמיד על עניין התחבאות האדם מאת הקב"ה לאחר החטא, שאז שאל הקב"ה 'מי הגיד לך כי עירם אתה, המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת', כי זה הייתה סימן מובהק שאכל מן העץ, שהתחיל לראות עצמו ערום, והתחיל להתבייש ולהתחבאות. כי במציאות לא השתנה שום דבר, רק מוחו התחיל לחשוב מחשבות של ריחוק מחמת החטא, ונעשה נבהל מוטרד ומבולבל.

קוץ ודרדר תצמיח לך - כוחי ועוצם ידי

ובפשטות נראה לאדם שהקללה של 'וקוץ ודרדר תצמיח לך', מקיים בזה שיש לאדם הפסדים בין הרווחים, כישלונות בתוך ההצלחות, חסרונות שמטילים צל על ההישגים, והקללה של 'בזעת אפיך תאכל לחם' מקיים בזה שמתייגע מאוד בעמל טרדת הפרנסה. אבל באמת בפנימיות מבין האדם שהקללה של 'וקוץ ודרדר תצמיח לך' הכוונה לדבר גדול יותר מן הפסד גשמי גרידא, אלא מדובר על הפסד רוחני, שהאדם יכול להרוויח ולהרוויח, ומחמת החטא נכנס בו מחשבת 'כוחי ועוצם ידו עשה לי את החיל הזה', זהו עץ הדעת טוב ורע, שהאדם עובד ומצליח ומרוויח, אבל יש לו נסיון של טמטום הלב לחשוב שבמעשה ידיו מתפרנס, נראה לו ש'בזעת אפיך תאכל לחם', שאפשר ח"ו ע"י שמזיע להשיג לחם לבדו, וכן 'וקוץ ודרדר תצמיח לך' שנראה לו שהוא המצמיח ובידיו השליטה, זהו 'עץ הדעת טוב ורע'. משא"כ 'עץ החיים' הוא כשאדם עובד אצל הקב"ה בגן עדן 'לעבדה ולשמרה', ולא אצל עצמו, ובכל עבודתו מתפלל להשי"ת שיצליח דרכו, 'תפילה לאל חי'.

וזה עולה בגוון אחד עם מה שדברנו, שקודם החטא יש לאדם הסתכלות של 'עזר', שמבין 'אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו' (קידושין ל:), ולכן אינו עושה דבר מדעת עצמו אלא מתפלל תמיד, וכל מה שעובד בשביל פרנסתו יש בזה ריח של גן עדן, שעושה עבודתו למען השכינה, בדביקות ובהתחברות להתפלל להשי"ת בכל דבר שעושה, 'לעבדה ולשמרה' בסוד 'ישראל מפרנסין לאביהן שבשמים', ומבין 'כאשה כשרה' שהיא עזר לבעלה, שאין לה שום יכולת מבלעדיו, וכל מציאתה 'עושה רצון בעלה' כביכול.

משא"כ לאחר החטא נעשה כל עבודת האדם 'כנגדו', שמרגיש טעם מר בעבודתו, במקום להבין שזורע וקוצר עבור השכינה הקדושה, הרי עושה את לחמו בזעפון לעצמו בהרגשת נידוי וריחוק, וזאת מביאו ל'כוחי ועוצם ידו', לערבב קוץ ודרדר בתוך מטע ירקותיו ושדה אילנותיו, הרגשת ריחוק ועצמאיות בלחם פרנסתו.

על ידי התפילה נופל כל הדאקטריי והמסתעף

וזה מה שאיתא (לקו"מ בתרא א אות ט) "וכשנגאלת ונפדית התפילה, אזי נופל כל הדאקטיריי, כי אין צריכין לרפואות. כי כל הרפואות הם על ידי עשבים, וכל עשב ועשב מקבל כח מכוכב ומזל המיוחד לו וכו'. וכל כוכב ומזל מקבל כח מכוכבים שלמעלה ממנו, והעליון מהעליון ממנו, עד שמקבלים כח מהשרים העליונים וכו'. והם כולם בחינת לוויים זה מזה וזה מזה, עד שמקבלים ולוויין מהשרים העליונים, והשרים מקבלים מהעליונים מהם, גבוה מעל גבוה, עד שכולם מקבלים משורש הכל, שהוא דבר ה', כמש"כ (תהלים לג) 'בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם'. ועל כן כשזוכין לתפילה, אין צריכין לרפואת העשבים, כי התפילה היא בחינת דבר ה', שהוא שורש הכל". עכ"ד.

והיינו שעל ידי התפילה מתבטל כל מה שנכלל ב'קוץ ודרדר תצמיח לך', ושם הכולל להם היא הדאקטיריי, שנכלל בזה כל חולאת הגוף והנפש, שנדמה לאדם להיות נפרד לקבל את צרכיו ורפואתו ע"י עשבים כוכבים ומזלות וכו' וכו'. ועל ידי התפילה שהוא 'דבר הויה' יוצא משליטת הטבע שנגרמה לאדם על ידי החטא, לאחר שאכל מעץ הדעת טו"ר, נגזרה עליו שיהיה כל ישועתו בצינור שנקרא דאקטיריי והמסתעף, שיהיה הכל בצורה של כוחי ועוצם ידי, בהסתרת והעלמת השגחתו ית'. ועל ידי התפילה נכנס שוב לגן עדן לאכול מעץ החיים, שיהיה לו הסתכלות של חיבור עם הקב"ה, שכל עבודתו נעשה בדביקות של 'לעבדה ולשמרה'.

ואז על ידי תפילתו שמבטל ההתרחקות של עץ הדעת, מנצח בזה את המלאכים שקטרגו על האדם כשאמר הקב"ה 'נשעה אדם בצלמנו כדמתנו'. וכן איתא (שם אות א) "כי איש הישראלי נברא שיהיה לו ממשלה על המלאכים, וזה התכלית והסוף של ישראל, כמו שאמרו רז"ל (ירושלמי שבת פ"ב) 'עתידין צדיקים שיהיה מחיצתן לפנים ממלאכי השרת', שנאמר 'כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל', שהמלאכים יצטרכו לשאול מישראל, כשירצו לידע מה פעל אל". וזה יהיה לעתיד לבוא 'להטיבך באחריתך', שגם מאח' שנראה כהתרחקות 'ענותך' 'נסותך' בטרדת הפרנסה, יתגלה בזה 'פנים בפנים' - 'עזר כנגדו', ע"י תפילה, סוד 'פנים בפנים דיבר הויה עמכם' (דברים ה ד), סוד אכילת ישראל - אפין באפין.

השתתפות בצער השכינה אינו סימן להטאים, אלא סימן להיותו מרכבה לשכינה הק'

וכבר הארכנו טובא בתשעת הימים (ריש חודש אב תשע"ט), שלפעמים 'זוכה' האדם להרגיש על בשרו ממש צער השכינה הנמצאת בגלות, והוא טועה לחשוב שכל מה שמתייסר בזמן האבילות על החורבן, הרי זה בא מפני רוע מעשיו, והאמת הוא ההיפך הגמור, כי בזה שזכה להשתתף בצער השכינה באופן ממשי כזה, הרי זה לא בא על חטאיו אלא להיות חלק בצער השכינה לאוקמ' מעפרא. ולא רק שאין הסבל שסובל במיוחד בתשעת הימים, באים מתוך מעשיו הרעים, אלא להיפך, שזה בא מרוב קדושתו ויקרת נשמתו הקרובה כל כך לשכינה הקדושה.

ואם ח"ו יהיה אדם אשר התרחק קצת מן היהדות, כבר אינו לומד ומתפלל כמו שצריך וכו' וכו', הרי אז לא יזכה להרגיש בצער השכינה, ולא יסבול את סבלה כי אם במעט. אבל כמה שיתקרב יותר וילמד יותר ויתפלל יותר, הרי אז יזכה לסבול יותר ולהשתתף יותר בצער השכינה, והכל מתוך

הסתכלות בהירה ונכונה שכל מה שסובל אינם רק למרק אותו מחטאים, אלא גם לאוקמ' שכנית' מעפרא. ולא שיחשוב שאם היה טוב יותר, לא היה ח"ו משתתף בצער השכינה, כי הרי אין מחשבת התרחקות גדולה מזו.

מי שמקורב לצדיקים אינו מתחבא ומתרחק אלא מתקרב ומאמין

כמו כן ממש היא בפרנסתו של אדם, שהחטא גורם לאדם להתאונן יום ולילה על קושי עסק הפרנסה, לחשוב שכל מה שסובל בעסק הפרנסה הכל בא מתוך עונש והתרחקות, ועוד יש לו מאמרי חז"ל בפי אמתחתו להשתמש בו כפי הצורך, כגון 'הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי', וכן 'יוקיר יאמיר' ועוד, ומשתמש במאמרים אלו להצדיק את העצבות היגון והאנחה ששוקע שם, להרבות 'בזיעת אפים', ולהצמיח 'קוץ ודרדר', וכך הולך בדרכי אבות 'אדם הראשון לאחר החטא' להתחבא מפני הקב"ה יותר ויותר, וברוב צדקתו מרבה בהאשמת והרשעת עצמו, להתרחק במרחק של ק"ל שנים, ולראות בכל קושי שמתעורר בפרט בעסק הפרנסה, כעוד ראה והוכחה נוקבת שאכן חטא ופשע כל כך.

וכל זה כי אצלו כל הקשר להשי"ת הוא בצורה של 'כנגדו', במקום להסתכל באופן של 'עזר', להבין שגם קודם החטא היה צריכים לעמול קשה על הפרנסה, רק בהסתכלות אחרת, במקום לראות העבודה כעונש על החטא, היה רואה אותו כבניית דירה בתחתונים ביחודא שלים, 'להיטיבך באחריתך' - 'אמרו לצדיק כי טוב', הצדיקים נותנים לאדם הסתכלות של 'עזר', להבין שבעבודתו זורע זרע קודש, 'מאמין בחיי עולם וזורע', שיהיה לאדם אמונה להאמין בגודל יקרת עבודתו בעבודת הפרנסה, שעובד בזה את השי"ת באהבה ויראה ובשמחה.

הקשר בינו לבין הקב"ה מבוסס על חטאים או על יהודים?

החטא גרם למיתה, 'כי ביום אכלך ממנו מות תמות', והיינו בפועל שנזרק האדם מגן עדן, על ידי שאכל מעץ הדעת טוב ורע, אז נתקיים הקללה 'קוץ ודרדר תצמיח לך', שהתחיל לראות בכל מה שעושה כדבר שקשור אל החטא, 'קוץ' היינו קץ, כדאיתא בזוה"ק¹⁴ שיש 'קץ הימין' ו'קץ הימים', 'קץ הימים' הוא מסטרא אחרא כמו 'קץ כל בשר', וכן 'דרדר' אותיות 'רד רד' - 'רד כי שיחת עמך'. רואים שכל הקללה הוא שיהיה האדם טרוף בדעתו לחשוב מחטאים כל הזמן, לראות הכל כעונש על החטא, ועל זה יהיה מבוסס כל הקשר בינו לבין הקב"ה, 'כנגדו'.

אבל הצדיקים מאירים עיניהם של ישראל, לומר להם שאכן נתגרשנו מגן עדן, ואין אנו יכולים לאכול מעץ החיים, אבל יש נהרות היוצאים מן הגן, ובו 'מים חיים' שנגעו בעץ החיים, מים חיים המטהרים את האדם מטומאת המת, טומאת המת שנגרמה מהחטא - כי ביום אכלך ממנו, ומי ששותה המים האלו יכול לשנות את ההסתכלות, לתקן את הדעת, שלא יהיה טוב ורע, אלא להמתיק את

¹⁴ זוהר (ח"ב קלד.) ותא חזי, בההיא שעתא יעקב ובנוי הוו בדיוקנא עלאה לתתא בהדי שכנתא, יעקב הוה ברזא דשית סטרין דעלמא עלאה ברזא חד, בנוי הוו בדיוקנא דשית סטרין דעלמא תתאה, ואיהו בעא לגלאה לון ההוא קץ. כמה דאוקימנא דאית קץ ואית קץ, אית קץ הימין ואית קץ הימים, קץ הימין דא מלכות קדישא, רזא דמהימנותא, רזא דמלכו דשמיא, קץ הימים, דא מלכו חייבא, רזא דמלכו אחרא, רזא דסטרא אחרא דאקרי קץ כל בשר, והא אוקימנא.

הגבורות, לראות הכל כמקודם החטא, לראות כל עסק הפרנסה שעובד, כעבודה בגן עדן 'לעבדה ולשמרה', ובמקום לחשוב ולגנוח על החטאים שלו, שיתחיל להאמין ולשמוח שעובד לפני הקב"ה 'עזר' כנגדו, למלאות רצונו ותאוותו ית'.

'להט חרב המתהפכת' במוחו - לחשוב 'הרעותי את מעשי וקפחתי את פרנסתי'

על פי פנימיות מבין האדם שעיקר העונש שמקבל האדם מיד לאחר החטא, הוא עיוות הדעת וטמטום המוח שנראה לאדם התרחקות, ומה שיש 'להט חרב המתהפכת' אינו הכוונה רק לפשוטו - מחסום גשמי בדלתי ברזל ונחשת, שלא יכנס שוב גם אם רוצה בזה. אלא הכוונה הוא לדלת סגורה ואטומה במוחו, שלא נראה לו שאפשר לחזור, לאדם נדמה שצריך עתה להתרחק יותר, ולהיבדל לעוד ק"ל שנים, במקום להבין להיפך שיש בידי לחזור כהרף עין, רק עליו לשבר ולעבור את החומות המדומות המעכבים אותו, 'להט חרב המתהפכת' היא מה שהאדם חושב כל היום 'הרעותי את מעשי וקיפחתי את פרנסתי', זאת המחשבה בא לו מאת הבורא כעונש מיד לאחר החטא. והצדיקים שאין להם שייכות לחטא, אוכלים מעץ החיים, הם רואים ומבינים לסבל היהודי, הרודף את עצמו ללא רחמים, והם באים ברוב רחמנותם ונותנים ליהודי טעימה מעץ החיים, שיתחיל להסתכל אחרת, לשוב ולהתקרב להשי"ת על ידי שישבר את 'להט חרב המתהפכת', לנתץ את המחשבות המאפילות שחושבים תמיד מחטא ועוון.

אכילת הצדיקים, בחי' שבת, מעין עולם הבא

הצדיקים הם נותנים טעימה ליהודי מטעם אור הגנוז, 'טועמיה חיים זכו', אכילת הצדיקים אכילת שבת, על ידי שיהודי אוכל משיריים של צדיקים הרי טועם טעם גן עדן, להבין 'לעבדה ולשמרה'. ולכן מיד לאחר המשנה של 'האיש מקדש' איתא מעבודת האמוראים שהתעסקו בהכנות לכבוד שבת קודש, "מצוה בו יותר מבשלווחו כי הא דרב ספרא מחריך רישא רבא מלח שיבוטא" (קידושין מא.). כי בימי החול שורה ביותר קללת האדם 'קוץ ודרדר תצמיח לך', וכן 'בזעת אפיך תאכל לחם', אבל ערב שבת כשאור שב"ק כבר מתנוצץ ונראה, 'מעין עולם הבא', אז מבין האדם שכל מעשה ידיו ויגיע כפיו, הכל הם 'לעבדה ולשמרה'. ועל ידי זה ממלא חפצו ורצונו ית' להיות לו אשת חיל כדין, 'עזר' כנגדו. וכן איתא זאת בפרק האיש מקדש, כי בזה נתבטא ביותר 'מקדש את עמו ישראל על ידי חופה וקידושין'.

*

דברי נחמה אהבה וקרבה שבפרשת עקב 'להיטיבך באחריתך'

'אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך'

ועכשיו נסתכל בפסוקי התורה בפרשתן, לראות מה יפה ומה נאה דברי נחמה, אהבה וקרבה, שדיבר משה רבינו אל בני ישראל לפני הסתלקותו. "וְיִזְכְּרֶתָ אֶת כָּל הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִכְךָ הוֹיָה אֶלְהֶיךָ

זֶה אֲרֵבָעִים שָׁנָה בְּמִדְבָּר לְמַעַן עֲנֹתְךָ לְנִסְתָּךְ לְדַעַת אֶת אֲשֶׁר בְּלִבְךָ הַתְּשֹׁמֵר מִצֹּתוֹ אִם לֹא: וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמֶּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ, וְכִמו שִׁמְפֹּרֶשׁ הֶרְמֵב"ן שֶׁגַם הָאֲבוֹת הַקְּדוּשִׁים לֹא זָכוּ לֵאכּוֹל מִן הַמֶּן 'כִּי אַע"פ שֶׁהִלְכוּ אַחֲרָיו כִּכֵּל אֲשֶׁר צִוָּה אוֹתָם... לֹא הִגִּיעַ מַעֲלָתָם שִׁיפְרֹנְסִם בְּדָגָן שָׁמַיִם כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ... בְּזִכּוֹת מִשֶׁה הֵייתָ אוֹכְלִים הַמֶּן, מִה שֶׁלֹּא רָאוּ אֲבוֹתֶיךָ הַקְּדוּשִׁים'. "לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ פִּי לֹא עָל הַלֶּחֶם לְבָדוֹ יִחְיֶה הָאָדָם פִּי עַל כָּל מוֹצָא פִּי הוֹי"ה יִחְיֶה הָאָדָם".

'כִּי כֹאשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ, וְלֹא הָאֲדוֹן אֶת עַבְדּוֹ

וְהַמְשִׁיךְ מִשֶׁה לְדַבֵּר אֶל לְבוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִסְתַּכְּלוּ עַל כָּל מִה שֶׁעוֹבֵר עֲלֵיהֶם בַּעֲנִיַּן הַפְּרִנְסָה, עֵינׁוּיִים רַעֲבוֹן וְנִסְיוֹנוֹת, שֶׁלֹּא לְרֹאוֹת כָּל זֶה בְּצוּרָה שֶׁל הַתְּרַחֲקוֹת וְעוֹנֵשׁ עַל הַחֲטָאִים, כְּמוֹ הַיַּחֲסָם שֶׁל עַבְדּוֹ וְאֲדוֹנָיו, שֶׁהוֹלֵךְ בְּצוּרָה זֹאת, שֶׁהָאֲדוֹן מַחֲסִיר בְּלַחְמוֹ כָּל יוֹם לְפִי מַעֲשָׂיו. אֲלֵא הַצְּדִיקִים מְכַנְּסִים בְּנוֹ דַעַת, "וַיִּדְעָתָ עִם לְבָבְךָ", שֶׁאֵין הַקֶּב"ה מַתְּנֵהֵם בְּנוֹ כְּאֵל עַבְדִּים, אֲלֵא כְּבָנִים "פִּי כְּאֲשֶׁר יִיָּסֵר אִישׁ אֶת בְּנוֹ הוֹי"ה אֶלְהִיךָ מִיִּסְרֶךָ" - לְעַבְדָּה וְלִשְׁמֵרָה. וְדַעַת זֹאת שֶׁהֵם מְכַנְּסִים בְּנוֹ, הוּא הָאֲרָה שֶׁל שַׁבַּת קוֹדֶשׁ, שֶׁל תִּיקוֹן הַחֲטָא, וְאֲכִילַת עֵץ הַחַיִּים, "לְדַעַת כִּי אֲנִי הוֹי"ה מְקַדְּשְׁכֶם", לְעוֹרֵר הַקֶּשֶׁר וְהַיַּחֲוּד בֵּין הַקֶּב"ה לְיִשְׂרָאֵל.

'לְהִיטִיבךָ בְּאַחֲרִיתְךָ' - כַּח הַצְּדִיקִים לְהִיטִיב אִפְי' בְּאַח', לְגַלְיָה יַחֲוּד פֶּב"פ

וְלַהֲלִין כְּתִיב "הַמְּאֲכִלְךָ מִן בְּמִדְבָּר אֲשֶׁר לֹא יָדְעוֹן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עֲנֹתְךָ וְלְמַעַן נִסְתָּךְ לְהִיטִיבְךָ בְּאַחֲרִיתְךָ", 'לְהִיטִיבְךָ' עַל יְדֵי הַצְּדִיקִים, 'אֲמַרוּ לְצְדִיק כִּי טוֹב' - וְצְדִיק יִסּוּד עוֹלָם, 'בְּאַחֲרִיתְךָ' שֶׁאִפְי' אִם אַתָּה נִמְצָא בְּבַחֲי' אַחֲרִיִּים, שֶׁעֲדִיִּין אֵינְךָ מְקוֹרֵב כָּל כֵּךְ אֶל הַקְּדוּשָׁה, אֵינְךָ מֵאֲמִין בְּתַעֲנוּגִים וְשִׁעֲשׂוּעִים שִׁישׁ לְהַשִּׁי"ת מִמֶּךָ, עֲדִיִּין יֵשׁ כַּח בִּיּוֹדֵי הַצְּדִיקִים לְקִרְבֵּי אוֹתְךָ וְלְהִיטִיב לָךְ, 'לְהִיטִיבךָ בְּאַחֲרִיתְךָ', שֶׁבְּסוֹף תִּרְאֶה וְיִתְגַּלֶּה לָךְ, שֶׁלֹּא עַבְדָּת וְיִגְעַת אֶת כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ בְּשִׁבִיל חֲטָאִים, קוֹץ וְדוֹרֵד, אֲלֵא שֶׁעַבְדָּת בְּגֵן עֵדֶן בְּשִׁבִיל הַשְּׂכִינָה הַקְּדוּשָׁה, 'לְעַבְדָּה וְלִשְׁמֵרָה', וְרַק בְּשִׁבִיל הַבְּחִירָה הִיא נִדְמָה כָּל הַזְּמַן שִׁישׁ עֲצָבוֹן וְאַנְחָה בְּתוֹךְ יִגְעַת הַפְּרִנְסָה, אֲבָל בְּאֵמַת לְעֵתִיד לְבוֹא יוֹם שְׁכוֹלוֹ שַׁבַּת, אֲזִי יִתְגַּלֶּה שְׁכֵל עַבְדָּת הָאֲדָמָה הִיא לְאוֹקְמ' שְׂכִינַת' מַעֲפָרָא, אֲזִי יִתְנַגֵּן מֵאֲלִיו "חֲדוּ חֲצָדֵי חֲקֵלָא, בְּדַבּוֹר וּבִקְלָא, וּמִלְּלוּ מִלָּה מִתִּיקָא כְּדַבְּשָׂא" (פִּירוּשׁ: שְׁמַחוּ קוֹצְרֵי שְׂדֵה, בְּדִיבּוֹר וּבִקְלוֹ, וּמִלְּלוּ מִלָּה, מִתּוֹקָה כְּדַבְּשׁ), שִׁיתְעוֹרֵר שְׂמִחָה עֲצוּמָה כְּשִׁיבִין הָאָדָם שְׁכֵל מִה שֶׁעֲמַל וְיִגְעַת בְּעַבְדָּת הַשְּׂדֵה, הִיא רַק הַתְּקַרְבוֹת לְהַשִּׁי"ת, וְהַעִיקָר עַל יְדֵי הַתְּפִילָה וְהַשִּׁיחָה 'בְּדַבּוֹר וּבִקְלָא', שִׁיהוּדֵי מְדַבֵּר וּמִתְפַּלֵּל לְהַשִּׁי"ת.

מִשֶׁה תִּיקוֹן בְּרַכַּת 'וּבְטוֹבוֹ הַגְּדוֹל תְּמִיד לֹא חֲסַר לָנוּ מִזוֹן'

וְכָל זֶה אִי אֲפֹשֶׁר כִּי אִם עַל יְדֵי כַּח הַצְּדִיקִים, כַּח מִשֶׁה רְבִינוֹ שְׁבִזְכוּתוֹ יִרְדַּ הַמֶּן, וְהוּא תִיקָן בְּרַכָּה רֵאשׁוֹנָה שֶׁבְּבְרַכַּת הַמִּזוֹן בַּעַת שִׁירַד הַמֶּן, וְבוֹ אֲנוֹ אוֹמְרִים "וּבְטוֹבוֹ הַגְּדוֹל תְּמִיד לֹא חֲסַר לָנוּ, וְאֵל יַחֲסֵר לָנוּ מִזוֹן לְעוֹלָם וָעֶד, בְּעַבּוֹר שְׁמוֹ הַגְּדוֹל". לְפַעֲמִים יֵשׁ וְאָדָם שֶׁקוֹעַ כָּל כֵּךְ בְּעַצֵּב הַפְּרִנְסָה, עַד שֶׁאֵינּוּ נוֹטֵל אֶת יָדָיו לְסַעוּדָה בְּכָל יְמֵי הַחֹל, וּמְרֹב טְרִדָה טוֹעֵם טְעִימוֹת כָּל הַיּוֹם וְאֵינּוּ רוֹצֵה לְבָרֵךְ הַמוֹצֵא מַחֲשֵׁשׁ שְׁמָא יִגְזַל מִזְּמָנוֹ.

הרי אומרים לו, עצור לרגע אחד, אל תמשיך לעבוד ביזע אצל עצמך, התחל לעבוד כגן עדן בצורה של התקרבות, נטול את ידך ובצע על הלחם וטבול את פתך במלח, האמין ששולחןך הוא מזבח, ותדבר כמה דיבורים של תורה בשעת הסעודה, "וידבר אלי זה השלחן אשר לפני הוי'ה"¹⁵ (יחזקאל מא כב), אז תזכה לברך בשם ובמלכות "ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו, ואל יחסר לנו מזון לעולם ועד, בעבור שמו הגדול". תאמין קצת שלחמך בא בטובו הגדול, והבא ברכה אל ביתך, הבא ברכה אל שלחןך, הבא ברכה לך במוחך, שיהיה לך קצת מוחין דגדלות של תורה - 'לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן'.

ועל ידי שתאמין בברכת המן, יהיה לך השגות אלהות בתורה שהיה אצל אוכלי המן, כמו שאיתא בזוה"ק וכן בדברי הרמב"ן בפרשת בשלח, וכן "לא יהיה בך עקר ועקרה" (דברים ז יד), פירוש בעל הטורים: בגימטריא 'בדברי תורה'. שיהיה לך השגות אלהות בתורה, על ידי אמונה בלחם אשר הוא אוכל, אז יהיה "לכו לחמו בלחמי" (משלי ט ה) המרמז לתורה, ועל ידי ההארה של משה רבינו 'המלמד תורה לבני ישראל', על ידו ישתנה אצלך ההסתכלות על הקשיות ותירוצים שיש לך בלימוד התורה מחוסר הבנה וכדומה, במקום לראותן כחסרונות נסיונות ושכחה, ייפתח לך לראות אור התורה בנעימות להרגיש עריבות ידידות אהבת התורה, במקום לראות קושי ההבנה כקוץ ודרדר שצומחים בראשך, יתגלה לך שעשועים שיש בלימוד זו 'לעבדה ולשמרה' שדרשו חז"ל על לימוד התורה וקיום המצוות.

התענוגים והשעשועים שיתגלה לעתיד שיש להקב"ה אפי' מן המחלוקת

ועיי' בדברי הרה"ק המגיד מקאז'ניץ בפרשתן שמבאר בטוב טעם ודעת גודל יקרת השעשועים שיש להשי"ת ממחלוקת התנאים ואמוראים, שאע"פ שנראה לנו מחלוקת זו 'כנגדו', הרי ההסתכלות הנכונה לראות המחלוקת כ'עזר', שמגדל ומפאר ביותר כבודו של מלך מלכי המלכים.

וז"ל "ויש לנו לומר שרומז בשבחי תלמידי חכמים כמו בית שמאי ובית הלל שחלקו זה עם זה. וכן רבי אליעזר עם רבי יהושע עד ששמתו את רבי אליעזר כדאיתא בגמרא (ב"מ נט:). והמחלוקת היה לשם שמים ואלו ואלו דברי אלהים חיים. וכן בכל דור ודור שלפעמים נחלקו החכמים בדבר, עד שאפילו ח"ו בא לידי מחלוקות ומדנים קשים, מכל מקום בוודאי הכל הוא לשם שמים, דהיינו שזה אומר שכן ראוי ונאות לעבוד למלך הכבוד, וזה אומר 'לא' כי רק זה סדר העבודה הנכונה, והגם שיש מחלוקת למטה, מכל מקום המלכות שמים מתפארת בדבריהם לפני מלך הכבוד בהאי ברא אתינא לקמך ובהאי ברא. כלומר הבט נא מחלוקתם ומריבם הכל עבור כבודי איך להמליך את הבורא. [וזה הוא שנק' כנסת ישראל, שכונסת ומחברת כל ישראל כאחד להתפאר בהם. וזה פירוש לבשי בגדי

¹⁵ שיה"ר (פח) הפיכת השולחן בשבת הגדול מרמז כי עדיין לא יצא הדיבור מהגלות, עד פסח שאז יצא הדבור מהגלות בחינת "פה סח" כידוע, שזה עיקר בחינת יציאת מצרים שיצא הדיבור מהגלות. והשולחן הוא בחינת הדיבור בחינת (יחזקאל מא כב) "וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'". וידבר אלי דייקא, כי עיקר הפרנסה והאכילה שהוא בחינת שולחן הוא משם מבחינת דיבור בחינת: "כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" (דברים ח ג). וכשאר הדיבור בגלות אז השולחן שהוא בחינת דיבור בבחינת פנים בבחינת: "וידבר אלי זה השולחן אשר לפני ה'" דייקא בחינת פנים. ועל כן בשבת הגדול שאז הוא קודם יציאת מצרים אזי הוא בחינת הפיכת השולחן שמרמזין שהדיבור היה בגלות מצרים עד שזכינו ליציאת מצרים בפסח ואז יצא הדבור מן הגלות בחינת פה סח כנזכר לעיל:

תפארתך עמי, אפילו המחלוקת שנקרא בגדי מלשון בוגדים שנראים כמו חולקים, מכל מקום הוא תפארתך עמי]. והוא למשל מבשרי אחזה אלוה, בתכשיטי כלה וקשוריה והנשים המקשרות קישוריה חולקים זו עם זו או לקשר קשר זה מלפניה או לקשר הקשר מאחריה, ועם כולם הכלה מתפארת ויודעת כי בעבורה ועבור כבודה כל המחלוקת. וכן כל דברי תורה ופסקיה הכל כמו קשורי כלה ותכשיטיה". עכ"ד.

הרי מזה ישמע האדם וישתומם, שהלוא אמרו חז"ל על מח' בית שמאי ובית הלל דברים קשים ונוראים מאוד, "והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל" (שבת יז., ועי' עוד בירושלמי¹⁶), עד כדי כך - שומו שמים. והנה באו הצדיקים תלמידי הבעש"ט הק', ובאו באורו של משיח - אור שבעת הימים, לגלה עוצם התענוגים והשעשועים שהיה ושיש להקב"ה מכל זה, אע"פ שמגיע לפעמים לידי מחלוקת ומדנים קשים, רחמנא לצלן רחמנא לשיזבן, כל שמעו תצלינה שתי אזניו, שהיה דינים קשים גדולים כל כך על ידי המחלוקת בכל הדורות. אבל עדיין יש בכח הצדיקים להפוך את הכל, "להיטיבך באחריתך", לגלה כמה יקר פאר והדר היה בזה, שאפי' שהיה נראה כאן למטה 'כנגדו' - באופן הקשה ביותר, עדיין הקב"ה אומר 'עזר'. ומתקשט בזה באהבת ריעם ודודים, "ועם כולם הכלה מתפארת ויודעת כי בעבורה ועבור כבודה כל המחלוקת".

בני ישראל מבקשים מהשי"ת בשבעה דנחמתא, שקראנו היום דברי הנביא שאומר את דבר הוי"ה שלא גירש אותנו מעל פניו ולא שכח אותנו, "התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי לא אשכחך" (ישעיה מט טו), הרי זה מבטא סוד "להיטיבך באחריתך" שגם כשנראה בחי' אחריים, שנזרק האדם מגן עדן וכו', עוד יתגלה לעתיד שהיה הכול לטובה, ולגדל ולפאר כבוד ית' בתחתונים.

מבקשים מהשי"ת שבני ישראל יזכו להאמין כל אחד בנקודת עבודתו, ועל ידי זה יהיה עיקר הנחמה, כי בבית המקדש היה מקום הפרנסה, מקום העבודה, 'לעבדה ולשמרה', איזהו עבודה שבלב זו תפילה - כי ביתי בית תפילה, הרי ביהמ"ק מקום העבודה, עבודת הקרבנות, וכל כל ל"ט מלאכת החול לומדים ממלאכת המשכן, עבודת האדמה בהסתכלות של גן עדן.

מבקשים מהשי"ת אנו רוצים נחמה, דהיינו שלא נרגיש מגורשים מגן עדן, אלא נרגיש כל הזמן שאנו בתוך הגן עדן, וכל מה שאנו עמלים על הפרנסה וכדומה הרי זה 'לעבדה ולשמרה', וכמו שאמרו הצדיקים שאפשר לחיות בגן עדן, ולטעום מעץ החיים, אע"פ שיש חרב להט המתהפכת, אבל עדיין אפשר לטעום מן הנהרות שיוצאין משם. הרי גם הדבר הזה נאמר על בית המקדש, שאכן נחרב וניטל כבוד מאתנו, אבל הצדיקים מלמדים אותנו לטעום טעם ביהמ"ק ולחיות בצילה, שיהיה

¹⁶ תלמוד ירושלמי (שבת טו.) אותו היום היה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל. רבי אליעזר אומר בו ביום גדשו את הסאה. רבי יהושע אומר בו ביום מחקו אותה. אמר לו ר' ליעזר אילו היתה חסירה ומילאוה יאות. לחבית שהיא מליאה אגוזין כל מה שאתה נותן לתוכה שומשמן היא מחזקת. אמר לו רבי יהושע אילו היתה מליאה וחסירוה יאות. לחבית שהיתה מליאה שמן כל מה שאתה נותן לתוכה מים היא מפזרת את השמן. תנא ר' יהושע אוניא תלמידי ב"ש עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי ב"ה. עכ"ד הירושלמי, ועי' בראשונים ואחרונים המפרשים כל אחד כדרכו בקודש נהדר להאיר עיני ישראל בדברי חז"ל אלו.

אצלו בביתו - בית המקדש מעט.

השי"ת יעזור שנזכה לבנין בית המקדש, ונזכה לאורו של משיח, ונזכה "כִּי נַחֵם הוֹיָה צִיּוֹן נַחֵם כָּל חֲרַבְתֶּיהָ וַיִּשֶׂם מִדְּבָרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגֵן הוֹיָה וְשִׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה וְיִצְאָ בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה" (ישעיה נא ג), ונזכה לגאולה שלימה במהרה בימינו אמן.

